

ՀԱՏՈՐ Դ.

1885

ՏԵՏՐ 4

ՅԱՐԱԼԻՉԵ

Յ Ա Ր Ա Լ Է Ձ Ն (գաղափարաբան)

Երկու քաղաքացի տղայք ընդարձակ անտառի մը մէջ մոլորեցան և ստիպուեցան դիչերն անցնել մենացեալ ու գէշ երեւոյթով պանդուկի մը մէջ :

Կէս դիչերուան, իրենց պառկած սենեկին քովի խուցին մէջ խօսելու ձայն լսեցին : Երկուքն ալ ականջնին պատին տուին՝ լսելու համար : Որոշակի իմացան սա խօսքերը .

« Կնիկ, վաղն առտու կանուխ մեծ կաթսայն մաքրես, վաճան գի երկու փոքրիկ քաղքցիներուս գլուխը կտրելու միտք ունիմ : »

Խեղճ տղայք վախերնուն պիտի մեռնէին պանդուկապետին այս խօսքերն լսելով, և ցած ձայնիւ ըսին իրարու .

« Տէր Աստուած, այս մարդն յարալէզ մ'է : » Զայս ըսելով, պատուհանին մօտեցան և բակը ցատկեցին՝ փախչելու համար : Բայց ստիպմամբ տեսան որ դուռը դոց էր :

Փախչելու ճար չի գտնելով՝ խողերու ծակէն ներս մտան և դիչերն հոն անցուցին, աննկարագրելի անձկութեանց մէջ : Առտուն կանուխ տան տէրը բակը մտաւ, խողերու ծակը բացաւ, սկսաւ դանակը սրել և ըսաւ .

« Օ՛հ, փոքրիկ տղաքս, դուքս ելէ՛ք նայիմ, վաճան գի վերջին ժամերնիդ եկաւ : »

Երկու տղայք ողբալի աղաղակ մ'արձակեցին և ի ծունր եկած պաղատեցան մարդուն որ զիրենք չի մեռցնէ : Պանդուկապետն զանոնք խողերու ախոռը գտնելուն զարմանալով՝ հարցուց թէ զինքը յարալէզ մը կը կարծէին :

Փոքրիկ տղայք արտասուելով պատասխանեցին :

« Այս գիւղեր ձեր կնոջն չ'ըսիք որ առտուն մեր գլուխը պիտի կտրէք : »

Այն ատեն պանդուկապետն ըսաւ :

« Ո՛հ, խենթեր : Խօսքս ձեր վրայ չ'եր, այլ իմ երկու կաթնկեր խողերուս, զորս իբր կատակ փոքրիկ քաղքցիներ կը կոչեմ, վաճան գի քաղքէն գնեցի զանոնք : Բայց ահա դռնէն ու պատէն մտիկ ընելուն արդիւնքը : Երբեմն սխալ կը հասկնանք, երբեմն ալ անտեղի կասկածներու կ'երթանք և անտի մոմոռութենքու ու մտացածին վախերու մէջ կ'իյնանք, և պարապ տեղն կը վշտանանք : »

ՀԱՌԱՋ ՄԸ ՄԹՈՒԹԱՆ ՄԷՋ

Գոռայր երկին՝ բոխ սեւ ամպոց
Եւ գոռ մոնցեր ծովն ալեկոծ
Հառաջ մի եւս դառն ողբագիւն
Լսուէր ի մրան անագնագիւն :

Թշուառն էր նա աղետաշունջ
Թեյ թեյ գրգռեակ հագած՝ ու մունջ
Մերք սարսուէր մերք կողկողեր
Թաւալգոր մեջ ցեխոց մուրեր :

Այլ՝ սաստկացան մոնջող հողմունք
Հեծել սկսան անեղ անդունդք
Ողբերգ հիքին ա՛լ մարեցաւ
Լալունք լուեցին հառաջք անբաւ :

Խուռն ամբոխ խուսէր ի բաց
Անդրէն ի բունդ՝ սիրտ զոդ ելած
Այլ նա յուսով՝ ի վեր յ'երկին
Յառեց աջերն դէպ Անմահին :

Սիրագորով հայրն որբոց
Լոեց վերուստ խույ լացն ու կոծ
Սաստեաց մրկկաց հեռ՝ ամենի
Ու կարկեցան բուքք դառնաղի :

Յանկարծ մի՛ մեռն կարկառեցաւ
Հոգի էր նա շնորհաց անգրաւ
Գթած սրտով բուռ բուռ մօեց
Արտասունք հիքին պահ մի սրբեց :

Գառը-գիւղ

Կ. Ն. ՅԱԿՈԲԵԱՆ

ՓՈԲՐԻԿ ՏՂՈՒ ՄԸ ՈՂԲԸ

« Ո՞ն, մայրիկ իմ, խնդրեմ լսէ ,
 Իմ փոքր եղբայր ո՞ր գացած է ,
 Ես չեմ կրնար մինակ մննալ ,
 Եւ դաշտաց մէջ դէս դէն ման գալ .
 Զուարթ գարունն ծաղկամբ եկաւ ,
 Զըւարճութեանց խրախոյս տըւաւ ,
 Բոլոր աշխարհի բարեւէ զայն ,
 Բայց իմ եղբայր պակսի միայն : »

Սնդէն իւր մայր ետ պատասխան
 Մի խեղճ ծայնիւ արտասուխառն .
 « Մի՛ դու , որդեակ , ողբար այդպէս
 Եղբօր վըրայ քո դառնապէս .
 Աստուած չուզեց որ նա մնայ ,
 Եւ զայս գարուն քեզ հետ տեսնայ .
 Պարապ տեղ դու որոնես զայն ,
 Նա ալ չուզէր լըսել քո ծայն : »

Յայնժամ տըղան ետ պատասխան
 Տըտում, տխուր եւ վշտածայն .
 « Ո՞ն, մայրիկ իմ, ինչո՞ւ այդպէս
 Ինձ դըժպըմի պատասխանես ,
 Մի՞նէ եղբայր իմ սիրական
 Գընա՞ց ինձմէ , ախ , յաւիտեան ,
 Այսպէս մինակ զիս հոս թողլով՝
 Կեա՞նք ես պիտի վարեմ վշտով : »

— Ո՞ն, որդեակ իմ, դու ալ մի՛ լսր ,
 Եւ մի՛ հէք մօրդ յաւելուր ցաւ .
 Ընդունայն են քո արտասուք ,
 Հո՛ն է եղբայրդ , ուր չիք վիշտ, սուգ
 Երկինք է նա , քո ծայնդ լըսէ ,
 Եւ քու շարժմունք բոլոր դիտէ .
 Որչափ չէ նա քո մօտ մարմնով՝
 Այլ միշտ գիտցիր , մերձ է հոգւով , »

Երբ այս խօսքեր լըսեց տըղան
 Գոգցես մի շանթ ինկաւ վըրան ,
 Դառն արտասուք հեղեղօրէն

Կը կամէին իւր աչերէն .

— Ըսաւ . « Մայրիկ , իրաւ , խօսիս
 Ի՞նչ կսկիծ դու տըւիր սրտիս ,
 Մայր , Թէեւ ես մնացի մինակ ,
 Այլ տի սիրեմ զայն շարունակ : »

ՎԱՀԱՆ Յ. ԱՆՏՕՆԵԱՆ

ԶԴԻՆԻՆ

Աշուկերա Ս. ՄԵՍՐ. Վարժարանի

ԿԵՆԴԱՆԻՈՅՆ ԹԱՂԻՈՂ ԱՂԶԻԿԸ

Աշնուական ընտանիքէ աղջիկ մը մե-
 ռաւ , անոր մարմինը , ճերմակներ հաղած
 դադաղին մէջ դրուեցաւ : Մազերն ազ-
 նիւ մարդարտեայ չղթալով մը զարդար-
 ուած էր և աջ ձեռքը աղամանդեայ մա-
 տանի մը կար . վասն զի իւր ծնողքն
 ուզէր էին որ դերեզմանին մէջ իսկ հետը
 տանի այս բաներն , զոր կը սիրէր :

Յաջորդ գիշերն՝ դերեզման փորոզը
 փոքր լապտեր մ'առնելով , գաղտնի մը-
 տաւ դերեզմաննոցն , և աղջկան թաղ-
 ուած դերեզմանն սկսաւ պարսկել : Վեր-
 ջը դադաղը բացաւ որ գոհարեղէններն
 առնէ : Բայց նոյն միջոցին մեռեալն ե-
 լաւ նստաւ , մարդուն երեսը նայեցաւ և
 խուլ ձայնով մ'ըսաւ .

« Ի՞նչ կ'ուզես : »

Գողը ահաբեկ , սկսաւ փախչիլ :

Աղջիկը , որ իրաւցնէ չէր մեռած , այլ
 խորունկ քնածութեան մը մէջ էր ինկեր ,
 փոսէն ելաւ , գողին թողած փոքր կան-
 թեղն առաւ և հօրը տունը դարձաւ :
 Երբ սրահը մտաւ , հայրն ու մայրը վա-
 խերնուն քար կտրեցան : Բայց վերջը ան-
 նըկարագրելի ուրախութիւն մը զգացին
 տեսնելով որ իրենց աղջիկն ողջ էր :

Թարգմ.

Պ. Ա.

ՎԵՐՁԷՆ ԽՆԴԱՅՈՂԸ ԱՂԵԿ

ՊԵՏԻ ԽՆԴԱՅ

(Շարունակութիւն . տես քիւ 3)

Տակաւին աստղաբաշխին սպասուհին կար . զոր չէին կրնար այսպէս հանդիստ թողուլ :

Ուստի յաջորդ օրը Զարէհ , սովորակաւնէն շուտ ելնելով , խեղճ կնոջ դարմանք պատրաստեր էր . անանկ բան մը որ , կ'ըսէր իւր ընկերներուն , միւսներէն աւելի բան մը չի յայտնեց , անշուշտ նոցա հետաքրքրութիւնը զրգուելու համար :

Գործելու վայրկեանն եկած ըլլալով , զանոնք տարաւ դէպ ի ծեր գիտնակաւնին տունը : Բայց կէս ճամբան մեծ կաղամախի մը տակ կեցուց զանոնք :

« Երկու օր է որ միւսնոյն ժամանակին կ'անցնինք այն տան առջեւէն , և անշուշտ սպասուհին հիմայ մեզ կը լրտեսէ . կեցիք մէկ մը նայիմ :

Վայրկենի մը մէջ մինչեւ ծառին կէսն ելաւ , ուսկից աստղաբաշխին սլարտէզը կը տեսնուէր :

« Հոն է գոչեց՝ ուրախանալով որ ճիշդ գուշակեր էր :

— Ո՞վ , հարցուցին ընկերները :

— Սպասուհին զրան ետին կեցեր է աւելին կոթը ձեռքը . աղեկ պիտի զըւարճանանք :

— Բայց թէ որ մեզ բռնէ՝ . . . առարկեց մին :

— Մի վախճաք . բայց աւելի աղեկ է որ դուք հոս կենաք :

— Վայ , ինչո՞ւ համար , հարցուց ամենէն անառականերէն մին :

— Դուք սա կաղամախին վրայ ելք անմիջապէս..... : Ինչ որ տեսնէք՝ ըսէք ինձի : Օ՛ն , շուտ , և ասպահով եղէք որ հինգ վայրկեան չանցած ես ալ կուգամ : Զարէհ հեռացաւ և փոքրիկ խումբն

անմիջապէս տեղադրուեցաւ :

Նորա գորապետը հասնելով այն տեղը , ուր սպասուհին կեցեր է , նշմարեց որ պարտիզին դուռը քիչ մը բաց էր :

Արեւը այդ բացուածքին յէջէն անց-

նելով՝ երեւան կը հանէր սպասուհւոյն դիրքը , որ ականջը դրեր էր այն ձեռքին :

« Ի՞նչ ալ աղեկ պատահեցաւ , » ըսաւ ինքնիրեն Զարէհ :

Անմիջապէս գրպանէն փոքրիկ հրացանակ մը հանելով՝ լեցուց և անոր բերանը դէպ ի վեր բռնելով քաշեց :

Հարուածը պայթեցաւ սպասուհւոյն

ականջին մօտ : Խեղճ կինը ճիշ մ'արձա-
կեց և ահաբեկ ինկաւ :

« Ա՛հ , մեռայ..... » կը գոչէր :

Ջարէհ արդէն վերադարձեր էր իւր
ընկերներուն քով , որոնք այս որոտման
պատճառն հասկցեր էին : Չար տղան
կաղամախին վրայ կը տեղաւորուէր այն
պահուն որ , աստղաբաշխը , այս պայթիւ-
նը լսելով՝ վազեր ու կը ջանար սպասու-
հին վերցնել :

« Ա՛հ , պարոն , պարոն , մեռայ . չա-
րաճճիները զիս սպաննեցին , կը գոչէր :

— Օ՛ն , օ՛ն , ասու՛՛ : Ղեռ ողջ ես ,
ինչ որ ցաւալի է , վասն զի եթէ մեռած
ըլլայիր , այդքան ուժով չէիր պօռար :

— Ի՛նչպէս , պարոն , տակաւին կը խն-
դա՞ք վրաս , գոչեց Մարթա , որու ար-
ժանապատուութիւնն վիրաւորուեր էր :

— Ես ձեզի չըմի՞ որ չէք կրնար անոնց
ականջները քաշել :

— Լաւ ուրեմն պարոն , դուք քաշե-
ցէք տեսնեմ . կը կարծէք որ դիւրին է :

— Նայինք :

— Այս մասին յաջողելու համար միայն
աչք բանալ պէտք է , Մարթա , բայց ե-
կէք որ նախ հետաքրքրական բան մը ցը-
ցունեմ ձեզ :

Սպասուհին տիրոջը ետեւէն տանը ա-
ռաջին յարկը ելայ :

— Իմա , Մարթա , ակնոցդ դիր , վա-
րագոյրը բաց և ուշադրութեամբ նայէ՛
սա մեծ կաղամախին : Ի՞նչ կը տեսնես :

— Ոչինչ , պարոն :

— Քիչ մը սպասէ :

— Ա՛հ , պարոն , հինգ վեց լակոտներ
վար կ'իջնեն անկէ :

— Ահա՛ անոնք են քեզի այս խաղերը
խաղացողը :

— Ըսել է պարոնը զանոնք տեսաւ :

— Ո՛չ , բայց դուշակեցի որ հոն ըլլա-
լու են :

Սպասուհին հիացմամբ նայեցաւ տի-
րոջը :

Սա յարեց .

— Ա՛ի շատ սլարդ բան մ'է : Այս տը-
ղաքը մտածեր են որ դուցէ մէկը սլահ-
ու ընած է , և ասպնոյ ըլլալու համար՝
ծառին վրայ ելեր են . վասն ՚ի անկէց
ուրիշ տեղ մը չ'իայ , ուսկից կարելի լինի
մեր սլարտէզը նայիլ : Անկից քեզ տեսեր
են դրան ետին , և անոնց ամենէն յան-
գուդնը եկեր ատրճանակը պարսկեր է
ականջիդ մօտ :

— Պարոն.....անիկայ թնդ անօթ ըլլա-
լու էր :

— Թո՛ղ անանկ ըլլայ.....ասպա ասպնոյ
ըլլալով որ վախուդ չսխտի կարենաս ան-
միջապէս լւր ետեւէն վազելու , շուտ մը
իւր ընկերաց քով վերադարձեր է հաս-
կընալու համար թէ սլատին ետին ի՞նչ
կ'ըլլայ :

Ա՛հ , պարոն , սարսափելի սրիկայներ
են ասոնք :

— Ո՛չ , անոնք անկիրթ տղաք են , զորս
պէտք է ուղղել . և վաղը չէ միւս որ կը
տեսնենք :

— Ինչո՞ւ վաղը չէ , պարոն :

— Վաղը հինգշաբթի է , այսինքն տօ-
նի օր , և հաւանական է որ մեզ հան-
դիստ թողուն :

— Պարոնը ամեն բան կը մտածէ :

— Դու ալ գնա՛ սեղանը սլատրաստէ ,
վասն զի կ'ուզեմ ընթերել :

Ծերունի գիտնականին դուշակութիւնն
սխալ էր : Միւս օրը հազիւ թէ ելած էր ,
Մարթա ըստաւ թէ գիւղէն դառնալուն Ջա-
րէհն ու իւր ընկերները տեսեր էր , որք
մօտակայ անտառը կ'երթային , և ան-
շուշտ նորէն իրենց տանը վրայ սխտի
յարձակէին :

— Ա՛հ , կրո՛ղ : Ուրեմն ես ալ իմ նա-

խաղաղութիւններս ձեռք առնեմ: Ինձի նայէ՛, մէկը պիտի գայ՝

— Ո՛չ, պարոն՝

— Բան մը պիտի բերե՞ն:

— Ո՛չ, պարոն,

— Բաւական է.....: Հա՛, հա՛, լա-

կոտներ:

— Գիտնայի՛ք, պարոն. դիւղին մէջ ամենքը կը գանդատին անոնցմէ. խելքէ մտքէ չանցած բաներ կ'ընեն եղեր:

— Դու գործիդ գնա՛, Մարթա:

— Պարոնը ինձի սէտք չունի՞ այն չա-րաձճիներուն տալիք դասին համար:

— Երբ ես դաս մը տամ, Մարթա խա-թուն, առանձին կուտամ.....: Գնա՛:

Սպասուհին դնաց, բայց չատ հետա-քըքրէր էր տիրոջն ընելիքն գիտնալու:

Ժամ մ'անցաւ:

Յանկարծ սպասուհին ռումբի մը պէս մտաւ աստղադէտին սենեակը, դռնէլով.

« Եկա՛ն, եկա՛ն: Գրաւ կը դնեմ որ պարոնը տակաւին իւր պատրաստութիւնը չէ տեսած:

— Կը սխալիս Մարթա:

— Ըսել է պարոնը վար պիտի իջնէ:

— Ստիպողական չէ:

— Երբոր պատուհանէս տեսայ, հաղիւ 100 քայլ հեռու էին, պարոն:

— Աղէ՛կ..... պէտք է որ այդ հարիւր քայլն ալ առնելու ժամանակ ձգենք ի-րենց. ասկից վատ զանգակին ձայնը ի-մաց կուտայ մեզ:

— Եւ պարոնը կը կարծէ՞ որ բաւա-կան շուտ իջնելով՝ պիտի կարենայ զա-նոնք բռնել:

— Եթէ ես ուշանամ, անոնք կ'սպա-սեն, Մարթա խաթուն:

— Պարոնին յոյսը ա՞դ է, ըսաւ սպա-սուհին զարմանալով:

— Այո՛, սպասասխանեց հանդարտո-րէն իւր տէրը:

Այս միջոցին զանգակն ուժով զարնը-

ուեցաւ և սուր ճիչ մը լսուեցաւ:

« Ահա մէկը բռնուեցաւ, » ըսաւ աստ-ղադէտը խնդալով:

Շարունակելի

Թարմ. ֆրանս.

Պ. Ա.

ՏՕՆ ԾԱՂԿԱՆՑ Ի ԳՈՒՄՊՈՒՄ

(ԹԻՊԵՑ)

Շարունակութիւնն էս վերջ, տես տետր 3

« Մէկ տաճարէն միւսը տանող ճամ-բուն վրայ հեռու կը տեսնուէին փոքրիկ հարդաքանդակներ, ուր ներկայացուած էին ճակատամարտներ, որսեր և թաթա-րխտանի ու թիպէթի ամենէն հռչակա-ւոր քրմատուններն: Վերջապէս զլիսա-ւոր տաճարին առջևի կողմը թատրոն մը կար, որու բոլոր դերասանք և զարդերն կարագէ էին: Դերասանք մէկ ոտքէ ա-ւելի բարձրութիւն չունէին, և կը ներ-կայացնէին քուրմերու միաբանութիւն մը որը խմբովին կ'երթային աղօթելու: Դե-րասանք յանկարծ կ'երևնային կողմնական դռներէն և վայրկեան մը անշարժ կե-նայէ վերջը՝ նորէն ներս կը մտնէին եւ ներկայացումն կ'աւարտէր:

Երբ սոյն դերասանաց խումբը դիտե-լու դրաղած էինք, յանկարծ խել մը թըմ-բուկներու և կառքերու աղմուկն լսե-ցինք: Ըսին մեզ թէ Մեծ-Լաման կամ քուրմը իւր սրբաւայրէն կ'ելլէր՝ ծաղ-կանց այցելութիւն մը տալու համար: Ու-զածնիս ալ այս էր: Քուրմապուր մեծ Լա-մայն տեսնելն մեզ համար խիստ հետա-քըքրական էր: Քիչ մը վերջը մեր եղած տեղն հասաւ: Անոր առջեւէն կ'երթային արքանեակ-լամաներ, որք ահագին սեւ խարազաններով ամբոխը մէկ կողմ կ'ը-նէին. ոտքով կ'երթար և շուրջէն կը քա-լին քրմատան զլիսաւոր. սպառնակալ-ներն: Այս կենդանի Պուտտան առ ա-ռաւելն քառասուն տարու երեւցաւ մեզ:

չափահասակ էր . սովորական դէմք մը ունէր և երեսին դոյնն սրնձագոյն էր : Գալած ատենը ծաղրելի նայուածք մը կը նետէր շուրջը գտնուած հարդաքանդակներուն վրայ , Պուտտայի դեղեցիկ սլառ-կերներն զխած ատեն , անշուշտ ինքնի-րեն կ'ըսէր թէ զաղթելով՝ անդիլ ծայր փոխուէր էր նորա նախնական կերպա-րանքն : Նթէ չհիացանք մեծ-լամային՝ խիստ հաւնեցանք իւր հաղուստներուն , որք ետխոսկոյորսներու հագուստներու ճիշդ էին . դէսուս վրայ դեղին սաղաւարտ մը կը կրէր , աջ ձեռքը երկայն գաւազան մը և ուսերն դոցուած էին մանիշակա-դոյն շղարէ վերարկուով մը , որ կար-թով մը բռնուած էր կուրծքին վրայ եւ ճիշդ շուրջաւի մը ձեւն ունէր :

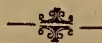
« Հանդիսատեսը շատ կարևորութիւն չէին տար իրենց կենդանի պուտտային անցնելուն . աւելի հաճութեամբ կը դի-տէին կարագէ Պուտտաներն , որք իրաւ-ցընէ ալ աւելի դեղեցիկ էին : Միայն թաթարք ջերմեանդութեան նշաններ ցոյց կուտային և ձեռքերնին կը միացը-նէին ի նշան յարգանայ :

« Երբ Մեծ-Լամայն իր պտոյտը լմնե-ցուց . նորէն մտաւ իր սրբավայրն , եւ ասի՝ կարծես ամենուն համար նշան մ'ե-ղաւ՝ ամենայնիմար ուրախութեան մը անձնատուր ըլլալու : Շունչերնին հատ-նելու չափ կ'երգէին ու կը պուտային , անսպասներն դող հանելու մոնշիւններ կ'արձակէին . կարծես բոլոր այս ժողո-վուրդներն ցնորքի մէջ ինկած էին : Ո-րովհետեւ այս սոսկալի անկարգութեան միջոցին կրնար ըլլալ որ լուսավառու-թիւնք և կարագէ պատկերներն կործա-նէին , մեծամեծ վառ ջահերով գինեալ քուրմեր կայնած էին այս անհուն բազ-մութիւնն կեցնելու , որ մերկայոյզ ծովի մը պէս կը փրփրար : Գիթա-Լաման (Զի-նացի Լամա) հասնալով որ խիստ ան-

ձուկ վիճակի մէջ էինք , հրաւիրեց որ մեր բնակարանը դառնանք : Հաճութեամբ ընդունեցինք , մանաւանդ որ գիշերն շատ յառաջացած էր և քիչ մը հանգչե-լու պէտքը կ'ըզայինք :

« Յաջորդ օրը , երբ արեւը ծագեցաւ , ծաղկանց մեծ տօնէն ամենեւին հետք մը իսկ չէր տեսնուէր : Ամեն ինչ աներեւու-թացեր էր , հարդաքանդակք աւրուած էին , և այս ահագին քանակութեամբ կարագն ձորին խորը նետուած էր՝ ագ-ռաւուց ճարակ ըլլալու համար . այս վե-հափառ աշխատութիւններն , որոց հա-մար այնքան յողնած էին և այնքան ժա-մանակ հանձար վատնած էին , մէկ գի-շերուան տեսարան միայն եղած էին :

« Ծաղկանց հետ աներեւութացան նաև ուխտաւորք : Արդէն առտուն կանուխ սկսեր էին ծանրաքայլ մաղլըկլըրան օ-ձապտոյտ արահետներէն ի վեր և տըխ-րութեամբ կը վերադառնային իրենց վայ-րի բնակարաններն . ամենքն ալ գլխի-կոր և լուիկ կ'երթային . վասն զի մար-դուս սիրտն այնքան քիչ ուրախութիւն կրնայ պարունակել այս աշխարհիս մէջ որ , աղմկալի տօնի մը յաջորդ օրն սովոր-բարար դառնութեամբ և մեղամաղձու-թեամբ լի է :

ԳԻՏԱԿԱՆ ԶԵՐՍԱՆՔ

Առնենք սրուակ մը և խաշած հաւկիթ մը , որք կրնան իբր օղահան դործիք ծա-ռայել մեզ :

Քիչ մը թուղթ կը բռնկցնեմ և կ'այ-րեմ զայն՝ խոթելով սրուակին մէջ , որ լի է օղով : Թուղթը քիչ մ'ատեն այրելէ ետքը , սրուակին բերանը կը գոցեմ խա-շած հաւկիթով , որու կեղեւն առաջուց ստկած եմ , և այնպէս մը որ , սրուակին

բերանը կատարելապէս գոցէ : Թղթին այրումն սրուակին մէջ գտնուած օդը ընդարձակած է : Մթնոլորտի արտաքին ճնշումն խաչած հաւկիթը ներս պիտի մղէ , վասն զի սրուակին սլարանոցէն ներս կը մտնէ և քիչ քիչ վար կ'իջնէ..... : Յանկարծ բոլորովին և մէկէն ի

մէկ կը մտնէ սրուակին մէջ , փոքր սլայթիւն մը յառաջ բերելով , նման այն սլայթիւն , զոր կը լսենք՝ երբ ուժղին հարուած մը տանք օդով ուռեցած թղթեայ սլարկի մը : Ահա՛ մթնոլորտական ճնշումն անժխտելի կերպիւ ապացուցինք զրեթէ ոչինչ ծախսելով :

ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ՅԵՂԵՐ

ԴԵՂՆԱԳՈՅՆ ՑԵՂ

(Շարունակութիւն . տես Տետր 3)

ԷՍԹԻՄԱՅԻՔ

Կրօնականայի և Ամերիկեան աշխարհի այս կողմին մօտակայ եղող կղզիներուն մեծ մասին մէջ կը բնակի Էսթիմացի անունը կրող ժողովուրդն , որ խիստ բազմաթիւ ցեղ մը կը կազմէ :

Էսթիմացեան տեսակին զխաւոր եւ ամենէն բազմաթիւ ցեղերն Ամերիկեան աշխարհին կը վերարբերին : Բայց որովհետեւ խիստ տարբեր են յիշեալ աշխարհին ուրիշ ժողովուրդներէն եւ շատ կը նմանին հարաւային Ասիոյ ժողովրդոց ինչպէս նաեւ Մօնկօններուն , պէտք է որ հոս յիշատակենք զանոնք :

Էսթիմացւոց մէջ ոսկրային գլուխը աւելի որոշապէս բրածեւ է քան թէ վերին Ասիոյ ժողովրդոց մէջ՝ եւ այս ալ յառաջ կուգայ գանկին կողմնական անձկութենէն : Այսպիսի անարգ նշան մը՝ այս խեղճ մարդոց բարոյական եւ ընկերական ըստորնութիւնն կը յայտնէ : Սեւ , փոքրիկ , վայրենի այլ զանդառ աչքեր ունին ասոնք :

Կրօնականայի Էսթիմացւոց քիթը քիչ մը ցցուեալ է , բերանը փոքր եւ իւրեանց շրթունքներուն ստորին ծայրը աւելի ըստուար է քան թէ վերի ծայրը : Սակայն ոմանց մէջ մեծ եւ առատ մօրուք ունեցողներ տեսնուած է : Մազերնին սովորաբար սեւ են , բայց երբեմն խարտեալ եւ միշտ երկայն , բիրտ եւ խառնակ են , իրենց զոյնը փայլուն է , հասակը հինդուս բարձրութիւն ունի , յոյր են եւ գիրութեան տրամադրութիւն ունին :

Նիու Եօրքցի , Էլիզան Քան , 1856 թընականին հիւսիսային բեւեռի մէջ իւր ը-

գին պարունակութիւնը և իւր ճամբան
կը շարունակէ : Երբ քնացած լինի , մայ-
րը ծառէ մը կը կախէ այս փայտէ տե-
սակ մը պատեանը , որոց մէջէն չէ կա-
րող անցնիլ վայրենի անասնոց ակռայնե-
րը , երկաթապատ ըլլալուն պատճառաւ :

ՍԱՄՈՅԵՏՅԻՔ

Սամոյէտցիք թափառական ցեղ մ'են ,
մասնաւորապէս ցրուած երկու կողմերն
Սիպերիական մեծ հրուանդանին , որոց
ծայրը կը գտնուի հիւսիսային հրուան-
դանը : Իրենց ցեղէն մէկ քանիներ ալ
բաւական հեռուն , մի և նոյն նահանգին
արևմտեան , արեւելեան և հարաւային
կողմերը կը գտնուին : Ասոնք ալ գլխա-
ւորապէս իրենց որսորդութեամբը և ձկն-
որսութեամբը կ'ապրին , զորս կ'ընեն
Սառուցեալ ծովուն եզերաց վրայ : Շատ
կը նմանին Թօնիւզներուն , որոց վրայ
յետոյ պիտի խօսինք : Իրենց ղէմք տա-
փարակ է , կլոր և լայն . չրթունքներն
ստուար են և ամիտի , քիթը լայն եւ
բաց , քիչ մօրուք , սև և բիրտ մազեր ու-
նին : Մեծագոյն մասամբ աւելի փոքր են
քան թէ միջահասակ , իրենց լաւ պատ-
շաճած և քիչ մ'ալ գեր : Վայրենի են
և խռովարար բնաւորութիւն մ'ունին ա-
սոնք :

ՔԱՄԱՍԱՆՅԻՔ

Յիշատակութեան համար միայն պիտի
խօսինք Քամչատայցիներուն վրայ , զորս
Սառուցեալ ծովուն մէջ նաւարկողներն
երկար առեկէ ի վեր կը ճանչնան : Սոքա
իրենց անուանակից թերակղզւոյն հարա-
ւային կողմը կը բնակին և կարճահասակ ,
թխագոյն , սևամազ , քիչ մօրուքով , կարճ
և տափարակ քիթով , փոքր և կկոցեալ
աչքերով , նուրբ յոնքերով , մեծափոր և
նիհար սրունքներով մարդեր են :

Աւելի հարաւային կողմը , Քորիլեան
կղզիներուն մէջ և զրացի երկիրներուն
վրայ , ուրիշ ազգ մ'ալ պիտի նշանակեմք ,
որ խիստ տարբեր է նախորդներէն : Այս
է Այնոցիք կամ Քուրիլեան կղզիներուն
բնակիչներն : Սոքա ալ կարճահասակ են ,
բայց բաւական կանոնաւոր ղէմքեր ու-
նին : Իրենց բնական յատկութեանց ա-
մենէն նշանաւորն՝ իրենց մազոտութեան
չափազանց զարգացումն է : Ամեն մարդէ
աւելի մազոտ են , և այս պատճառաւ է
որ կը յիշատակենք զանոնք : Մինչեւ
կուրծքերնին հասնող մօրուք մ'ունին եւ
իրենց բազուկները , վիզը , կոնակը մազե-
րով ծածկուած են : Այս յատկութիւնն
բացառութիւն մ'է մանաւանդ Մօնիօլ-
եան տիպ կրող ժողովրդոց մէջ :

Այնոցիներուն լեզուն զարմանալի նը-
մանութիւններ ունի Սամոյէտցիներուն և
Կովկասեան ժողովրդոց ոմանց լեզուաց
հետ : Սոքա բնաւորութիւնը քաղցր եւ
հիւրասէր է , և որսորդութեամբ , միան-
գամայն և ձկնորսութեամբ կ'ապրի :
Շարունակելի

Ա. ՄՕՍԻԿԵԱՆ

ՏՕՆ ԾԱՂԿԱՆՅ Ի ՔՈՒՆՊՈՒՄ

(ԹԻՊԵԹ)

Ահա՛ Պ. Հիւք ինչպէս կը նկարագրէ
այս տօն .

« Քուսպուսի քրմատունն այնպիսի մէկ
համբաւ մ'ունի որ , Պուտտա պաշտօն-
ներն թիպէթի և Թաթարստանի ամէն
կողմէն ուխտի կ'երթան հոն . չկայ օր մը
յորում բազմաթիւ ուխտաւորք չդան եւ
կամ չմեկնին : Սակայն հանդիսական տօ-
ներ կան , յորս օտարականք կը դիմեն
գունդագունդ . տարին այսպէս չորս տօն
կայ գլխաւոր . ամենէն նշանաւորն այն
է որ առաջին լուսինն (որնոր թիպէթի
մէջ փետրվարի երկրորդ կիսուն կը պա-

տահի) տասնեւհինգերորդ օրը կը պատահի. ասի Տօն ծաղկանց կը կոչուի: Չկայ տեղ մ'ուր այնքան շքեղութեամբ կատարուի որքան ի Քունսուք: Թաթարստանի, Թիպէթի, մինչեւ իսկ ԼաՍայի մէջ կատարուածներն չեն կրնար ահոր հետ բաղդատուիլ: Առաջի լուսնին վեցերորդ օրն տեղաւորուեցանք ի Քունսուք, և արդէն կը տեսնուէին ուխտաւորաց բազմաթիւ կարաւաններ, որքա՞ր մատուցն հանող բոլոր ճամբայներէն կուգային, ամեն կողմ տօնին վրայ կը խօսուէր. կ'ըսէին թէ ծաղկունք խիստ գեղեցիկ էին: Գեղարուեստից յանձնախումբն, որ զանոնք քններ էր, յայտնած էր թէ նախորդ տարիներու ծաղիկներէն գեր ի վեր էին: Երբ այս հրաշալի ծաղկանց անունն լսեցինք, վաթացիք տեղեկութիւններ հարցնել այս հանգիստին վրայօք որ անծանօթ էր մեզ. ահա՛ մեզ տրուած մանրամասնութիւններն, ամենամեծ զարմանօք մօտիկ ըրինք:

«Առաջին լուսնի տասնեւհինգին ծաղիկները կրօնական պատկերներ են, ուր բոլոր ասիական ծողովուրդք կ'երեւին իրենց յատուկ դէմքովն և մասնաւոր հագուստովն: Մարդիկ, հագուստ, դալարիք, զարդ ամեն ինչ թարմ կարագով շինուած է: Այս տարօրինակ տօնին պատրաստութիւններն երեք ամիս կը տևեն: Քուրմերուն ամենէն վարպետներէն քսանը ամեն օր կ'աշխատին կարագը ձեւի դնելու, ձեւաւորին միշտ ջուրին մէջ բռնելով, որպէս զի մատերնուն տաքութիւնը գործը չաւրէ: Որովհետեւ ընդհանրապէս այս գործերն ձմրան ամենասաստիկ ցուրտերու միջոցին կը կատարուին, այս արուեստաւորք մեծ տառապանքներ կը քաշեն, և մէկ դիւսաւորի մը տեսչութեան ներքեւ են, որ նոյն տարուան ծաղկանց յատակագիծն շինած է:

«Տօնին նախընթաց օրը օտարականք

սկսան գունդագունդ գալ: Քունսուք մը ևս այն հանդարտ ու լռիկ քրմատունն էր, ուր ամեն ինչ կրօնական կենոց ծանրութիւն կը բուրէր. չնկոյով եւ երթեւեկով լի աշխարհային քաղաք մ'էր եղած: Բոլոր թաղերուն մէջ ուղտերուն աղաղակներն և ուխտաւորներն բերող երկայնաստեւ եզանց բառաչիւնն միայն կը լսուէր: Լերան այս մասին վրայ, որ քրմատան վերի կողմը կը գտնուի, կանդնուած էին բազմաթիւ վրաններ, ուր կը բնակէին բոլոր անոնք, որք Քուրմերու բնակարաններուն մէջ տեղ չէին կըրցած գտնել: Լուսնի 14րդ օրն մինչեւ իրիկուն քրմատան շուրջը ուխտի պտըտողներուն թիւն անհամար էր: Մեզ համար շատ տարօրինակ տեսարան մ'էր տեսնել որ այս մեծ եւ հոծ բաղմութիւնն մէն մի քայլին կը խոնարհի և ցած ձայնիւ իւր աղօթքներն կ'ընէ: Այս ջերմեռանդ սուտայականներուն մէջ շատ մը Մօնկօլ Թաթարներ կային, որոց ամենքն ալ խիստ հեռուէն եկած էին: Հունկ-Մաօ-Լօլ, կամ երկայնավարաք ալ հոն էին. իրենց վայրենի ջերմեռանդութիւնն տարօրինակ հակապատկեր մը կը ընծայէր Մօնկօլներու միստիկականութեան հետ: Ուխտաւորաց մէջ ամենէն շատուորն էին Ամոյի երկրին Սի-Փաններն: Նոցա կերպարանքն ալ Երկայնամազերու կողմութիւնն ունէր և ոչ Թաթարներու միամտութիւնն:

«Ամոյի կանանց գլխուն զարդն զարմանք սպառնաւեց մեզ: Սե կամ մոխրագոյն թաղիքէ փոքրիկ գլխարկ մը կը դնէին, ծայրը սուր: Վարի կողմը կարմիր կամ դեղին ժապաւէն մը կ'ապուած էր: Ամոյի կանայք մազերնին ուտերնուն վրայ կը ձգեն շատ մը հուպերու բաժնած, որոց մէջ բուստեր կամ մարդարիտներ չարուած էին: Հաղուստներուն մը նացորդը ամենեւին տարբերութիւն չու-

նի թաթար կանանց հագուստէն , բայց ոչխարի մորթէ ծանր վերարկունքուն տձեւութիւնն դոյզն ինչ կը գոցուի դըրած փոքրիկ գլխարկովին :

« Լուսնի տասնեւհինգին , ուխտաւորք նորէն քրմատան շուրջը դարձան , բայց նախորդ աւուրց չափ շատուր չէին : Հետաքրքրութիւննին գիրենք կը մղէր , այն կողմն , ուր ծաղկանց տօնին պատրաստութիւններն տեղի կ'ունենային : Երբ գիշեր եղաւ , Սանտարա (մեծ քուրմ) հըրաւրեց զմեզ առնել կարագի այս հըրաշալիքներն , որոց վրայն այնքան գովեստ լած էինք :

« Մաղկունք դըրած էին բացօդեայ , քրմատան այլ և այլ պուտտայական տաճարներուն առջեւ , որք սաստիկ լուսավառեալ էին : Դեղին ու կարմիր պղնձէ անթիւ ամաններ , որք բաժակի մօտ ձեւ մ'ունին , մտացածին նկարներով զարդարուն թեթեւ բարձրաւնդակներու վրայ շարուած էին : Բիւրր այս զանազան մեծութեամբ անօթներն թանձրացեալ կարագով լեցուն էին , մէջտեղն ալ բամբակեայ հաստ պատրոյգ մը : Այս լուսավառութիւններն ճաշակաւ կարդալուած էին :

« Մաղկանց տեսքն մեզ ասլէցուց : Երբէք մտքերնուս չէր անցնէր որ այս անապատներուն և կիսավայրենի ժողովրդոց մէջ այսքան վարպետ արուեստագէտներ դառնուէին : Զանազան քրմատանց մէջ մեր տեսած նկարիչներն ու քանդակագործներն ամենեւին դաղափար մը իսկ տուած չէին մեզ այս կարագի հրաշակերտներուն վրայ : Այս ծաղկունք ահագին հարդաքանդակներ էին և պուտտայականութեան պատմութենէն առնըւած զանազան նիւթեր կը ներկայացնէին : Բոլոր մարդիկ անանկ ճգարիտ կերպարանք մ'ունէին , որ գմեզ կը զարմացնէր : Դէմքերն կարծես կենդանի և ո-

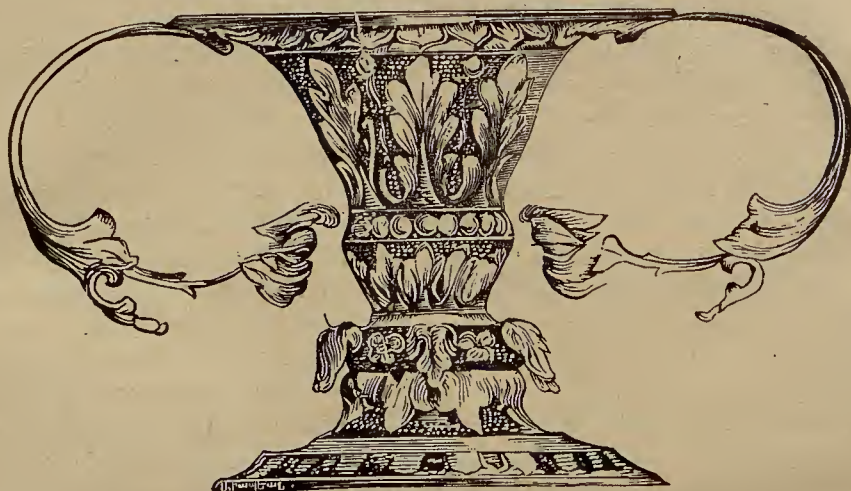
գեւոր էին , դիրքերն բնական և հագուստներն վայելուչ : Մէկ նայուածքով կրնայիր կերպաններուն տեսակն ու յատկութիւններն ճանչնալ : Մանաւանդ ըսքանչելի էին մուշտակներն : Ոչխարի , վագրի , աղուէսի և ուրիշ կենդանեաց մորթերն այնպէս լաւ ցոյց արուած էին որ , մարդ զանոնք ձեռքով բռնել կ'ուզէր , ապահով ըլլալու համար թէ ճշմարիտ չէին մի : Բոլոր այս հետաքրքրական արձաններուն մէջ գիւրին էր Պուտտան ճանչնալ : Նորա աղիւ ու վեհափառ դէմքը կովկասեան ախլ ունէր , եւ համաձայն էր սուտտայական աւանդութեանց , որք կ'ըսեն թէ Պուտտա , որ արեւմտեան երկնից ներքեւ ծնունդ առած է , սպիտակ ու թեթեւ մ'ալ կարմիր երեսի գոյն մ'ունէր , աչքերն լայն էին , քիթը մեծ , մազերը երկայն , ալեծածան ու կակուղ : Միւս անձինք բոլոր մօնիօլեան ախլ ունէին , և ոմանք Թիպէթի , ոմանք Զինացուց , թաթարի կամ Սիբանի ցեղէ էին : Մի միայն դէմքին դժերն նկատողութեան առնելով եւ առանց հագուստներն հաշուի դնելու , գիւրին էր զանոնք իրարմէ զանազանել : Քանի մը հնդկական և խափշիկ գլուխներ նշմարեցինք որք , շատ լաւ ներկայացուած էին : Այս վերջիններն հանդիսականաց հետաքրքրութիւնն կը շարժէին : Այս մեծ հարդաքանդակներն՝ կենդանիներ , թռչուններ և ծաղիկներ ներկայացնող զարդերով շրջապատեալ էին . սոնք ալ ամբողջ կարագէ էին և ձեւերու ու գոյներու փափկութեամբն սքանչելի :

Մնացեալն յաջորդ տետրով

Թարգմ.

Պ. Ա.

Ահաւասիկ ծաղկաման մի, բայց ուր է տէրը :

(Սոյն պատկերին մէջ պէտք է գտնել երկու մարդու գլուխ)

ԴԻՑԱԶՈՒՆՔ ԱԾԽԱՑՈՒԹԵԱՆ

Գ Լ Ո Ւ Խ Ե .

ՆԿԱՐԻԶՔ, ՔԱՆԴԱԿԱԳՈՐԾՔ

ՅԻ ԵՐԱԺԻՇՏՔ

(Շարունակութիւն, տես տետր 2)

Երկու եղբարք մանսարդի մը մէջ կը բնակէին, ուր փայտաշէն և յարդալից անկողին մի, սեղան մի, երկու աթոռներ, ճրագ մի և ջուրի սլուակ մի ունէին : « Աւելն մոռցայ, կը գրէր Իբրուիթ իւր հօր, այժմ կրնաք մեր տան վիճակն տեսնել, զոր կրցածնուս չափ մաքուր և կարդաւորեալ կը բռնեմք : »

« Առաւօտեան ժամն հինգին ելնելով, կ'ըսէ Ֆլանտրէն՝ մի ուրիշ նամակի մէջ : Լիւքսանսուր կ'երթանք մաքուր օդ ծըծելու . ժամը վեցին աշխատիլ կ'սկսինք . ժամն ութին կամ իննին կը նախաճաշենք : Դժբաղդաբար հացն երբեք այսօրուան չափ սուղ եղած չէ : Յետոյ մինչեւ ժամը վեց կ'աշխատինք . . . : Կ'ըսէիր որ պարտք չընեմ . ո՛հ, այդ մասին կրնաս հանդիստ ըլլալ . աւելի նախամեծար կը համարինք ամենամեծ զոհողութիւններ ընել : Վստահ եղիր քու տղայոցդ սիրոյն վերայ, թէպէտ հեռի կը գտնուին քեզմէ, բայց անհաճոյ բան մի չալիտի ընեն բնաւ, այլ սիրտի քանան միշտ մխրթարել զքեզ : »

Բայց Լիոնէն բերուած խեղճ սնունդ-
ներն սպառած էին : Ստուերագիրք եւ
վիմագրութիւնք այլ եւ չէին ծախուէր
Փարիզի մէջ : Սակայն հարկ էր ապրիլ,
մանսարդին վարձքն վճարել, արուեստա-
նոցին ծախքն հողալ : « Ա՛հ, կը դռէր

ճաշին, և Բօլ անօթ մի ի ձեռին, փո-
ղոցներուն միջեւ շրջագայող ջուրի տա-
կաւներուն կը հետեւէր, նոցա ծախուի-
ներէն հոսած ջրոյ կաթիլներն ժողվելու
համար : Եթէ կառավարն բարկանար,
կ'երթար դետին մէջ իւր պտուկն լեցը-

ԱՐԻ ԵՖԵՅԵՐ

օր մի Ինկրէ, և ես որ իրենց ստակն
կ'առնէի : »

Երբեմն հացն կը պակսէր . այն ատեն
երկու եղբարք մէկ սուրի (տասն փարս)
մեղրով և մէկ սուրի գետնախնձորով կը

նելու :

Այն փոքրիկ սենեկին մէջ, ուր 1829-
30ի անտանիւի ձմեռն անցուցին ո՛չ վա-
ռարան ունէին և ոչ կրակարան . մութն
կոխելուն պէս իրենց միակ անկողնոյն մէջ

միասին կը պառկէին, որովհետեւ ճրագ մի իսկ չունէին լուսաւորուելու համար: Բայց ցերեկն երջանիկ էին, երբ ինկրէի արուեստանոցն կ'աշխատէին, որ իւր եռանդով բոլոր աշակերտները կը տաքցընէր: Յաճախ Լուվրի թանգարանը կը զըրկէր զայնս, որպէս զի կարող լինին վարպետներու նկարներէն ներշնչուիլ: « Դիմեցէք, անոնց, կ'ըսէր ինկրէ. խօսեցէք անոնց հետ և պիտի պատասխանեն ձեզ, որովհետեւ դեռ կենդանի են նոքա, ես նոցա կրկնիչն եմ միայն: »

1829 հոկտ. 5ին երկու եղբարք Գեղարուեստից վարժարանն ընդունուեցան: 1831ին Իրբօլիթ Հուովի մրցանակին համար քննութեան ներկայացաւ: Մերժուեցաւ նա նկարուն դիմաց քննութեան, հակառակ ինկրէի զօրեղ բողոքանաց, որ վշտացաւ: Ներտասարդն Ֆլանտրէն՝ երեկոյեան դէմ իւր վարպետին այցելութեան դնաց, այն ատեն երբ սա կը ճաշէր: Ինկրէ երբ իւր աշակերտն տեսաւ, գոչեց իւր սեղանակցաց առջեւ. « Ահաւասիկ դառնուին, զոր խեղդեցին: » Եւ որովհետեւ իւր կիւնն կը ջանար հանգարտեցնել զինք, « Դու չես գիտեր ըսաւ, որքան անիրաւութիւնն անդուլթ է և դառն երիտասարդի մը սրտին համար: »

« Իւր սեղանն նստեցուց զիս, կը պատմէ Իրբօլիթ, ինկրէի ըրած այցելութեան վերայ խօսելով, միասին ճաշեցինք. գըրկեց զիս, ինչպէս հայր մի իւր զաւակն: Մեկնեցայ և մխիթարուած էի: »

Հետեւեալ տարին, Իրբօլիթ Ֆլանտրէն հիւղ մը վարձեց: Բայց հնտախոն ծագեցաւ. թշուառ աչկերտն ծանր կերպիւ հիւանդացաւ: Կ'ընդդիմանար աղէտին դէմ և ամէն առաւօտ, բժշկին խոտ արգէլքին հակառակ, քարշ ի քարշ մինչ իր արուեստանոցն կ'երթար, եղբօրը բազկին վերայ կ'աթնած: Իւր կամքն և քաջասրտութիւնն ընդունայն եղան: Հիւան-

դութենէն յաղթահարեալ, ամիս մի անկողնոյ ծառայելու ստիպուեցաւ: Ուրիշ մէկը կը վհատէր և անկարող կը լինէր իւր նպատակին հասնիլ. բայց Ֆլանտրէն չյուսահատեցաւ: Վերստին աշխատիլ ըսկաւ, թէպէտ իւր ժամերն համրուած էին. « Թշուառ, կ'ըսէր իրեն ինկրէ, երբէք չպիտի կրնաս աւարտել: »

Աւարտեց սակայն, և իւր նկարն, արուեստահանդիսին ժամանակ, բոլոր այցելուներու ունչ գրաւեց. բազմութիւնն կը խոնէր սոյն գործին առջև, որ մեծ նկարիչ մի կը յայտնէր:

Մի քանի օր վերջը Ֆլանտրէն, իւր հօր գրած մի նամակին մէջ դողդոջուն ձեռքով մի սոյն խօսքերն կը գրէր « Վերջապէս, վերջապէս մրցանակն ստացայ: »

Ահա այսպէս եղան անդուգական նըկարչին սկզբնաւորութիւններն, որ Սէն-ժէրմէն - Տէ - Բրէ եկեղեցւոյն երգեցիկ մանկանց դասն ու դահլիճն, Սէն - Վէնսան - Տը - Բօլի դմբեթներն, Լիոնի մէջ գտնուած Օնէի եկեղեցւոյն կամարն և Նիւ քաղաքին Սէն - Բօլ եկեղեցւոյն յատակն հրաշակերտներով զարդարեց:

Քամիյ Բօրօ, երեւելի գիւղանկարն եւս աշխատութեան զաւակ մ'է, որ 1796 Յուլիս 29ին Փարիզի մէջ ծնաւ: Իւր հայրը Պաք փողոցին մէջ նորաձեւութեանց խանութ մի կը բանեցնէր. կ'ուզէր որ իւր զաւակն իրեն պէս վաճառական լինի, բայց տղեկն գծագրութեան համար զարմանալի յարմարութիւններ ունէր, և ընաւ հաճոյք մի չէր զգար բոլոր այն տարբեր գրագրութեան պաշտօններուն մէջ, զորս փորձեց հետդհետէ: Ութն տարի աշխատելէ յետոյ իւր հօրմէն արտօնութիւն ստացաւ իւր սիրած արուեստին հետեւելու: « Բայց նկարչութիւնն, կ'ըսէր հայր Բօրօ, ծոյլի արուեստ մ'է: Հարիւր հազար ֆրանք կ'տայի քեզ եթէ վաճառականութեան հետեւէիր: Եթէ նկարիչ ը-

յալ ուղես՝ տարին երկու հազար ֆրանք պիտի ունենաս : Քամիլ Բօրօ այսքանով զուհացաւ : Երկար առէն աղքատ եղաւ , բայց երբէք չդանգատեցաւ . ընդհակառակն միշտ երջանիկ կ'ըզար գինք : Երբ յետոյ երկտասարդներ խորհուրդ հարցնելու կուգային իրեն , ճաշակներու եւ պիտոյից համեստութիւնն կը յանձնարարէր նոցա : Եթէ հազար հինգ հարիւր Ֆր. եկամուտ ունիք , կ'ըսէր անոնց , այսինքն բաւական սաակ ձեր ազատութիւնն ապահովելու համար , տեսէ՞ք թէ կարող էք հացագործէն ստատաւ մի հոց առնելով ճաշել , երբ արեգակն մայրը կը մշտնէ , ինչպէս շատ անգամներ պատահեցաւ ինձ : Հետեւեալ առաւօտուն հայելին կը նայէի և այտերս կը շօշափէի , առջի իրիկունս պէս էին , ուրեմն այս կերպիւս անանին շատ վատաւորջ չէ և ի հարկին կը յանձնարարեմ ձեզ զայն : »

Բօրօյի սկզբնաւորութիւններն դժուարին եղան և այն՝ ոյրնկարչութեան Վիր-գիլիտս անունն կ'տան , իւր հանձարին գնահատուիլն տեսնելէ առաջ քաջաբընտութեամբ աշխատելու ստիպուեցաւ :

Բօրօ յաճախ իւր բարեկամներուն հետեւեալ պատմութիւնն կ'ընէր զուարթաբար : 1831ի Արուեստահանդէսի սըրահին մէջն էր (Բօրօ այն ժամանակ յիսուն և մէկ տարեկան էր) մեծ բազմութիւն կը գտնուէր այն սենեկին մէջ՝ ուր իւր նկարն ի տես դրուած էր , բայց ոչ ոք կանգ կ'առնուր զայն՝ դիտելու համար : « Մարդիկ ճանճերու կը նմանին , կ'ըսէր իւրովի . սրտակի մի վերայ հատ մը դաշուն պէս միւսներն իսկոյն կը վազեն , թերեւս իմ ներկայութիւնս անցորդներն պիտի հրաւիրէ : » Արդարեւ , մանկամարդ զոյգ մի մօտեցաւ . պարոնն ըսաւ . — « Շատ գէշ չէ սա , կ'երեւի թէ վարպետի մը վրձինէն ելած է : » Բայց իւր կինն որ սիրողէմ էակ մ'էր , ամուսնոյն թեւէն

քաշելով սրտասխանեց . « Երթանք , սոսկալի է այս : » Եւ ես — Բօրօ է որ կը խօսի , — յարեցի իւրովի . « Ահաւասիկ , հասարակութեան կարծիքն զխանալ ուղեցիր , գոհ ե՞ս : »

Իեւ կարող էինք շարունակել այն նըկարիչներու թուումն՝ որք համբաւ վասարկած , հարստացած և փառաւորուած են շնորհիւ աշխատութեան և յարատեւութեան՝ միակ օժանդակք հանձարին :

Պիտի.բաւականանա՞նք սակայն Ֆրանսացի երեւելիի նկարիչ Արի Շէֆֆէրի անունն ևս յիշելով , (ծնեալ 1793 փետ. 10ին) որ իւր մանկութենէն սկսեալ այն արուեստին համար աշուճագոյն ճաշակ մի յայտնեց : Տասն երկու տարեկան հասակին մէջ , միայն մայրն ունենալով , բարձր արժանեաց և աշխիւ բնաւորութեան տէր կին մի , Ամթէրասմի մէջ նկար մի ի տես դրաւ , որ մեծ յաջողութիւն գտաւ : 1846ին իւր տաղանդին ամենաբարձր գագաթն հասաւ « Ս. Օլիւսթէն և իւր մայրն Ս. Մօնիք , ներկայացնող չքեղ նկարն ի տես զնեւով : Սոյն թուականէն սկսեալ այլ եւս բան մի չդրկեց արուեստահանդէսներու մէջ գոյցէս վախճալով վերստին քննադատութեանն զիմադրաւել այսպիսի յաջող փորձէ մի յետոյ . բայց աշխատելէ չի դադրեցաւ և կարելի է ըսել թէ՛ ոչ ոք նորա չափ աշխատեցաւ :

Թարգմ. Թրանս.

Կ. ԳԱՐԱԿԻՒԼԵԱՆ

Շարունակելի

ԳՐԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

ՏԵՍԱԿԱՆ ԵՒ ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ

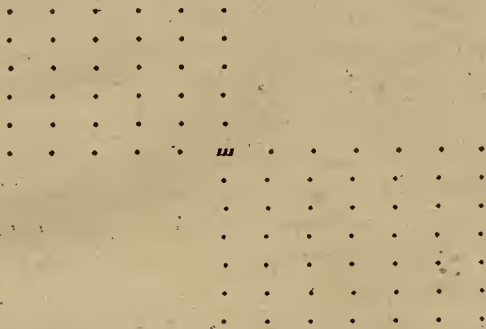
ՆՈՐ ԳՐԱԴԹԻՒՆ

Մասն Ա.

ՈՃ

Հանդերձ բառադիտական և մտամարգական վարժութեամբք . Երկու հատոր , հանդերձ բանալիով . յօրինեաց Միհրան Պ. Ասքանաղեան , ուսուցիչ Հայկական լեզուի և դրադիտութեան . Գին երեք հատորին 35 դահեկան :

ՀԱՆԵԼՈՒԿ 4

Ահաւասիկ երկու անհաւասար քառակուսիներ, սոցա անկիւնները միացնող այլք առանց տեղափոխելու՝ եթէ մնացեալ միւս 84 կէտերուն տեղ զրեւ դնէք պիտի ունենաք հետեւեալը .

1. Գլխաւոր քաղաք մը ի Բրուսիա :
2. Արշիպիղագոսին մէջ կղզի մը :
3. Հնդիկ հեղինակ մը :
4. Գեղեցիկ բերդաքաղաք մը, որ ծընունդ տուած է Պլինիոս բնախօսին և Վէրովիտ ճարտարապետին :
5. Քաղաք մը՝ որ հռչակաւոր է իւր դրացի աւերակներովն :
6. Հնդիկ օրէնսդիր մը .
Երկրորդ քառակուսուն մէջ :
1. Հնդկական անուն մը :
2. Սրբազան պատմութեան մէջ յիշուած նուիրական լեւ մը :
3. Մաւրիտանացւոց առաջին մայրաքաղաքը :
4. Թագուհի մը, որ Քրիստափոր Բոլոմպոսի յանդուգն զործին աջակցեցաւ :
5. Նշանաւոր պալատի մ'անուն ի Հնդկում :
6. Գետի մ'անուն :
7. Ռուսական կայսրութիւնը հիմնողը :

Իսկ ի վերջոյ եթէ խաչաձև կերպով կարդաք, պիտի գտնէք երկու մեծ գետերու անունները :

ՄԻՀՐԱՆ ՄՈԶԵԱՆ

ՉԻՆԱԿԱՆ ՀԱՆԵԼՈՒԿ 5

ԼՈՒԾՈՒՄՆ 5 ՀԱՆԵԼՈՒԿԻ

ԳԱՂՏՆԻՔ

Զոր լուծեց Աշն-Պարոն Հ. Գ. Շ.

ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԻՒՆՔ ԲՈՒՐԱՍՏԱՆԻ

Պ. Հ. Գ. Շ. յԵՆԻՂԱՐԱՆ : — Անցեալ թերթի հանելուկն, զոր ձեռք խաչաձև էր, ճիշդ էր, ինչպէս որ նուէրն ալ ձեռքիցն էր : Յուսամբ թէ այսուհետեւ աւելի մեծնալով՝ մի միայն խաչաձև էր լուծէր հանելուկներն :

Պ. Տ. Լ. ի Ֆիլիպէ : — Նամակնիդ ստացանք բայց առաջարկութիւննիդ անդուշտելի է, մինչեւ չյղէք բաժնեգիրն, Հետեւեալ պատասխանները ձեր ուշադրութեան կը յանձնեմք :

Պ. Պ. Խ. Պ. ի Ֆիլիպէ : — 1884 դեկտ. 22 ամսաթիւ մի նամակաւ Բաբայան խնդրած էր խոստանալով որ բաժնեգիրն ի Պոլիս վճարէք : Ուրեմն ի՞նչու չէք ճանչար և չէք վճարեր, ձեր պարտքն, երբ անգործներն ձեզ կը ներկայի տեղդ, Նամակնիդ հրատարակե՞նք :

Պ. Հ. Փ. ի Ֆիլիպէ : — Մեր յայտարարութիւնը կարդացած էք հարկաւ, այս վե՛րին թերթն է որ կը յղեմք, 84 ի պարտքերնիդ վճարելիդ կը խնդրուի : Կ'ուզէիք տեղեկանալ թէ՛ ուրիշ լրատագրաց անգործներն ձեզ ներկայացնող անձանց ալ այնպիսի ընդունելութիւն կ'ընէք :

ՀՐԱՏԱՐԱԿԻԶՔ — ՆՇԱՆ Կ. ՊԵՐՊԵՐԵԱՆ ԵՒ Ս. ՏԵՍՎԼԻԹԵԱՆ

Տպագր. ՆՇԱՆ Կ. ՊԵՐՊԵՐԵԱՆ — Պոլիս, Էսքի Զապթիյէ ճատտեսի, քիւ 63

բաժ հռչակաւոր ճամբորդութեան ատեն, որոյ տարածութիւնն մինչեւ ՅԶրդ աստիճանը հասաւ, տարիէ մ'աւելի բեւեռին ամենէն մօտ մարդաբնակ Նիթահ քաղաքին մէջ գտնուող Խաքիմացիներուն քով կեցաւ : Արք, կանսյք, աղայք իրենց ամօթոյքը ծածկելու պիտոյքէն զատ ուրիշ բան չունենալով, հղիկի մը մէջ դիպուած և տեսակ մը մեծ կողովներու մէջ կծկտած են : Կանթեղ մը, որով հղիկը կը տաքնայ և կը լուսաւորի, չորս հարիւրամէթր երկայնութեամբ բոցեր արծակելով, ծովակովի իւզով կը վառի : Ծովակովի կտորներ, այս տեսակ մը որջին տախտակամածին վրայ սփռուած աւշակի անտանելի հոտ մը կը բուրեն :

Մեր դրած պատկերին մէջ Խաքիմացւոց բնակարանը կը տեսնուի, որ սառոցի կտորներով շինուած է, որոց մէջ կը բռնակին չափազանց ցուրտ եղանակներուն, բնութեան այս իրադուրի մարդերը :

Ռէսուլէրի ծովախորշին մէջ գտնուող Խաքիմացիներուն տարւոյ ամենէն մեծ մասին մէջ ունեցած սնունդն է Ծովակովը : Հարաւակողմը մինչեւ ի Մէրջիսըն - Զանըր, ծովու միաժանի և կէտ ըսուած ձուկերն ամբողջապէս կ'որսան անոնց յատուկ եղող եղանակին : Դէսլ այն ամիսը ուր արեգակը կ'երեւի, ձմեռուան սովը կը դադրի : Յունվար և փետրվար չքաւորութեան ամիսներ են, բայց մարտի վերջի մասին մէջ գարնան ձկնորսութիւնը կը սկսի և նորա հետ կը ծնին նաև շարժում և կեանք : Այն ատեն ձիւնով ծածկուած այս տեսակ մը խեղճ և գծուծ որջերը մեծ գործունէութեան տեսարան մը կ'ընծայեն : Անոնց մէջ լեցուած բազում պաշարները դուրս կը հանեն և սառած հողին վրայ կը դիպեն : Կիները մորթեր կը պատրաստեն կօշիկներ եւ հագուստներ շինելու համար և արք ձըմեռուան պահեստի համար ձկնորսաց յա-

տուկ եղող տեսակ մը երեքժանի գործիներ կը շինեն :

Խաքիմացիք ծոյլ չեն : Քաջութեամբ որսորդութիւն կ'ընեն և յաճախ կ'ստիպուին իրենց բռնած որսերն անասուններէ ան-

Խաքիմացի կին

մատչելի եղող խոռոջներու մէջ պահել : Իրենց սննդական սպառումը չափազանց է : Շատ կ'ուտեն ոչ թէ՛ որկրամուտութեամբ այլ այս երկիրներուն չափազանց ցրտութեան ուտելու պէտք ունենալուն համար :

Շարունակելի

Ա. ՄՈՍԿԵԱՆ

ՄԱՆԿՈՒԹԻՒՆ ԵՐԵՒԵԼԻ ԱՐԱՆՑ

ԺԱՆ ՊԱՐԹ

Տիւնքէրք քաղաքն Սպանիացւոց ձեռքն էր 1652էն ի վեր : Թիւրքն զօրավարը Ֆրանսայի ամեն կողմը թշնամոյն յաղթելով, 1653ին այս քաղաքը պաշարեց . Անկլիական նաւատորմողը կ'օգնէր իրեն, վասն զի Լուի Ժ. Գ. ստիպուեալ էր առ ժամ մի Քրօմուէլի դաշնակիցն ըլլալ : Քօնտէի իշխանն և Տօն Ժուան տ'Օթրիշ պաշարեալ քաղաքը կը պաշտպանէին : Տիւնքէրքի բնակիչներն մաղթանքներ կ'ընէին Ֆրանսայի երիտասարդ թագաւորին համար և կը փափաղէին որ ինքն առնէ իրենց քաղաքը . բայց միանգամայն բոլոր այս նաւարիւս ժողովուրդն, որ Անկլիացւոց թշնամի ծնած է, կը բարկանար որ նոքա միացած են Ֆրանսացւոց, այն դաշնակցութեան մէջ կը տեսնուէր որ Անկլիա զիտաւորութիւն ունի Տիւնքէրքի տիրելու :

Սոյն նշանաւոր պաշարման ատեն, յունիս ամսոյ իրիկուն մ'էր : Նաւարիւսաց բազմութիւն մը զիդուեր էր փոքրիկ տան մ'առջեւ՝ եկեղեցւոյ թաղին մէջ, որ այն ատեն իր զանգակովն նշանաւոր էր :

Կարծես այս միջոցին անկլիական եւ ֆրանսական թնդանօթաց աղմուկը տըպաւորութիւն չէր ընել որ այն նաւարիւսաց վրայ . անձկութեամբ տեղեկութիւն կ'սպասէին սոյն տնակին առջեւ՝ Քօնէլ Պարթ անվէհեր ծովահէնին առողջութեանը վրայ . որ նոր վիրաւորուեր էր՝ անկլիական նաւ մը յափշտակելու փորձ փորձած ատեն : Ամէս մ'ի վեր սենեակէն դուրս չէր կրնար ելլել ինքը՝ որու տարրը ծովն էր : Պովահէնին սպասաւորութիւն ընող ծերունի նաւաստի մը դրան առջեւ խռնուած ընկերներն կ'ապահովէր

թէ՝ իրենց տէրը քիչ մը աղեկ է : Բըթիշը չէր կրցեր մինն մէջէն գնդակն հանել : « Բայց վերջապէս, կը կրկնէր նաւաստին, մարդ կրնայ ապրիլ նաեւ՝ կաշիին տակ գնդակ մ'առնենալով ալ, եւ կը յուսամ որ մեր տէրը պիտի ապրի, քիչ քիչ ոյժ կ'առնէ . այսօր ոտքի ելաւ . գիշեր բարի՛, բարեկամներս . յուսացէք : » Յերուկ նաւաստին այսպէս խօսելով տան դուռը գոցեց և տիրոջը սենեակը մտաւ :

Կամարածեւ պատուհանէ մը միայն լոյս առնող խցիկ մ'էր : Պատերը ծածկուած էին ոսկեզօծ կաշիով, ընկուղենիէ մեծ անկողին մը՝ ծուռ սիւներով, սենեկին խորը դրուած էր : Այս անկողնոյն վրայ նստած էր բարձրահասակ սպիտակահեր և խարտիչագեղ մարդ մը : Աին մը վիրաւորը բռներ էր և կաշմբուռն տղայ մը, երկայն խարտեալ մազերով, անկողնոյն եզերքը նստած, անոր կարծր ձեռքը բռներ կը համբուրէր : Այս տղան ինը տարու կար, միջահասակ էր՝ բայց ուժով . ճակատը բարձր էր, յօնքերը թաւ, աշխոյժ ու կապոյտ աչքերը իւր տարիքէն վեր հաստատամտութիւն մը ցոյց կուտային, և դէմքին արեւակէզ գոյնը ոյժ, առողջութիւն կը յայտնէր :

« Հօրդ հողաթափներն հագցուր, ըսաւ այն կինը, որու կռթնած էր վիրաւորը : Յետոյ զինքը միատեղ կը բռնենք և թող փորձէ քիչ մը քալել : »

Տղան հնազանդեցաւ . իւր փոքրիկ ձեռքերը մեղմիւ կը շարժէին՝ ծովահէնին տկար ծունդերուն չի զարնուելու համար : « Ո՛հ, սա անիծեալ Անկլիացիները ո՞րքան կ'ատեմ, գոչեց՝ երբ վիրաւորն հաւաչեց . եթէ կարենայի սա ձեզի տուած վէրքերնին իրենց դարձնել, հայր իմ : »

— Համբերութիւն, համբերութիւն, այս վայրկենիս մեր երիտասարդ թագաւորին դաշնակիցներէն են, ասոր պար-

տաւոր ենք մեր ատելութիւնը ծածկելու, բայց պիտի գայ այն ժամը՝ որ պիտի կարենանք վրանին վազել:

Ծերունի ծովահէնին նայուածքը բորբոքեցաւ:

« Հայր իմ, ըսաւ փոքրիկ ծան, զիս ալ հետերնիդ պիտի տանիք:

— Այո՛, եթէ ես չկարենամ տանիլ, դու առանձին պիտի երթաս. վասն զի, զաւակս, ասիկայ ցեղային կռիւ մ'է, եւ Պարթերը, որդւոց յորդի, միշտ այս անդըրծովեան աղուէսները հալածած են: »

Վիրաւորը ձեռքը իւր աջ կողին վրայ դրաւ: Դեղներ էր:

— Շատ կը նեղուի՞ք, ըսաւ կինը:

— Սա անդղիական գնդակն հոս է իբր նախատինք մը, պատասխանեց Քօռնէյլ: Ա՛հ, եթէ կարենայի զայն դուրս հանել:

— Ինձի պիտի տայիք, հայր իմ, յարեց տղան, և կ'երգնում որ անով անդղիացի մը պիտի սպաննեմ:

— Կատղած, ըսաւ ընտանեաց սպասաւորութիւն ընող ծերունի նաւարկուն, որ այս վայրկենիս սենեակը մտաւ. դուք զանոնք անդիի աշխարհ խրկելու համար գնդակի շատ կարօտ չէք, և այս առտու ձեր գաւազանն ու կռուին փոքրիկ ձօն Պրիչն արիւնշուայ ըրին:

— Ձօն Պրիչն ո՞վ է, հարցուց վիրաւորը:

— Սա մեր դրացի անկիւնացիին որդին, յարեց նաւարկուն:

— Ինչո՞ւ ծեծեցիր զայն, հարցուց հայրը:

— Վասն զի ծաղրելով մը կ'ըսեր թէ՛ ա՛լ չպիտի կարենայինք մեր նաւը նստիլ և իրեններն հալածել:

— Մի՛շտ կռիւ, մոռաց մայրն դողալով:

— Ի՞նչ, մայր իմ, ըսածիս կը սրդողի՞ք. Անկիւնացիներն կը ծեծեմ, վասն զի հայրս վիրաւորեցին:

Շարունակեի

Թարգ. Պ. Ա.

ՆՈՒՅՐ

Ազնիւ Պ. Հ. Գ. Շամտանձեան մէկ օրինակ Բուրաստան նուիրեց Ս. Փրկչի Ազգային Որբանոցին:

Ի դիմաց նոյն Որբանոցի ուսանողաց խորին շնորհակալութիւննիս կը յայտնեմք ազնիւ նուիրատուին, և կը յուսամք թէ ուրիշ բարեսէր անձինք եւս կը հետեւին իւր գովելի օրինակին:

ԴԻԻՑԱԶՈՒՆՔ ԱԾԽԱՏՈՒԹԵԱՆ

ԳԼՈՒԽ Ե.

ՆԿԱՐԻՉՔ, ՔԱՆԴԱԿԱՊՈՐԾՔ ԵՒ ԵՐԱԺԻՇՔ

(Շարունակութիւն, տես տետր 2)

Արի Շէֆֆէր իւր յաջողութեան եւ յաղթանակին մեծագոյն մասն իւր մեր կը պարտի, վասն զի նորա օրինակներն եւ խրատներն բոլոր իւր կենաց վերայ մեծ ազդեցութիւն ունեցան:

Շէֆֆէրի Լիլ գտնուած միջոցին, ուր վարժարան մտած էր Փարիզ երթալէն առաջ, իւր մայրն բազմաթիւ նամակներ գրեց, որոց մէջ կորովամիտ և լուրջ խորհուրդներն խառնուած են մայրական խանդաղատանաց և գորովանաց հետ:

Իւր նամակներէն միոյն մէջ այսպէս կը գրէր. « Եթէ կարենայիր տեսնել թէ ինչպէս անդադար քու պատկերդ կը համբուրեմ և գրեթէ ձեռքէս չեմ կարող ձգել. եթէ լսէիր թէ ինչպէս շարունակ զքեզ իմ սրտիս հատորն, հոգւոյս ճրագն կը կոչեմ: Եթէ տեսնէիր այս ամեն, այն ատեն պիտի հասկնայիր թէ՛ որքա՛ն ծանր է ինձ, խստիւ խօսիլ քեզ հետ և քու սիրտդ վշտացնել: Օր մի՛ քեզ դարուս և նոյն իսկ ամեն դարուց ամենէն երեւելի

նկարիչն տեսնելու յոյսն կը տածեմ միշտ :

« Աշխատութեանդ մէջ յարատեւ և մանաւանդ պարկեշտ եղիր և երբ իւրովի ըսես թէ՛ ուրիշներն գերազանցած եմ, այն ատեն բաղդատէ դործերդ բնութեան հետ, որով հպարտութեան և յանձնապաստանութեան մէջ իյնալէ կ'ազատիս : »

Ինչպէս տեսանք, Արիի մօր՝ իւր որդ-

դործի մի կեանք տալ, այլ հարկ է դեռ ֆիզիքական անհնարին դժուարութեանց յաղթել, զօրեղ ու թեթեւանդամ ձեռք մի ունենալ, պատրաստ յղացման հնազանդելու, զարմանալի քաջասրտութիւն մի կ'աւուել: Կաւն շօշափել, կաղապարն արդիւնաւորել, միով բանիւ նախ և առաջ, « Որմաշէնի դործ » մի տեսնել: Ահա ին-

ՄԻՔԱՅԷԼ ԱՆՃԷԼՕ

ւոյն մեծութեան համար տածած յոյսերն ի դերեւ չելան :

Առանց երկմտութեան կրնամք ըսել թէ քանդակագործութիւնն նկարչութենէ աւելի մեծ դժուարութիւններ կը ներկայացնէ: Եթէ ամենէն աւելի դժուարինն չէ, գէթ բոլոր արուեստից ամենատաղաւորին է: Աստ բաւ չէ միայն նիւթական

չու համար միակ արձան մի բաւ է քան, դակագործ մի անմահացնելու համար :

Անկարելի է մեծ քանդակագործներու վերայ խօսիլ առանց Միքայէլ — Անճէլօյի անունն յիշելու: Գիտենք թէ սոյն հանձարն միեւնոյն ժամանակ նկարիչ, ճարտարագետ, երկրաչափ և բանաստեղծ էր: 1478 Մարտ 6ին Թոսքանիոյ Քար-

րիէլի դղեակին մէջ ծնաւ և 1564 յետր-
17 ին Հոռովի մէջ մեռաւ : Երիտասարդն
Միքայէլ - Անճէլօ Ծրանչէսքօ Տ'իւրպինօ
կոչուած ուսուցչի մի բով վարժարան դըր-
ուեցաւ և սոյն թուականէն սկսեալ իւր ժա-
մանակին մի մասն գաղտագողի գծադրու-
թեան զոհեց : Երբեմն տանց պատերուն
վերայ մարդու պատկերներ կը գծադրէր
և իւր ժամանակին մի տալարիչն, Կօրի,
կը պատմէ թէ տղուն առաջին փորձերուն
մէջ արդէն կարելի էր ճանչնալ այն ձեռ-
քն՝ որ այնքան հրաշակերտներ պարտէր
յօրինել :

Երիտասարդն Միքայէլ-Անճէլօյի մի բա-
րեկամն, Ծրանչէսքօ Կրանաչչի, օրինակ-
ներ տուած էր նմա : Սոյն օրինակներուն
մէջ՝ Ս. Անրուանի փորձաքեան մի գե-
ղեցիկ փորագրութիւնն կար : Միքայէլ -
Անճէլօ նախ և առաջ զայն զարմանալի
ճշդութեամբ մի զրջով օրինակելու համ-
բերութիւնն ունեցաւ . յետոյ աւելի մեծ
և վայելուչ կերպիւ գծելով, փայտի վե-
րայ նկարեց զայն՝ իւր բարեկամին փոխ
տուած ներկերով : Սոյն պատկերն բազ-
մաթիւ հրէշներ կը պարունակէր, ուստի,
զայնա ճշդիւ նկարելու համար, երիտա-
սարդ նկարիչն վաճառանոց կերթար,
ցուլերու թեւերն և աչերն քննելու հա-
մար :

Միքայէլ - Անճէլօյի հայրն, սոյն հիանա-
լի գործոց առջեւ, ներեց, որ իւր ողիւն
բոլորովին նկարչութեան աշխատի և ար-
ուեստագէտն, Կիրլանտաճօ եղբարց ար-
ուեստանոցն մտաւ : Օր մի այս նկարիչներ
գլուխ մի տուին իւրեանց նոր աշխատին
որպէս զի օրինակէ : Անճէլօ օրինակածն
բնագրին տեղ տուաւ : Վարպետներն իւր
ժախտներէն միայն գործն իմացան :

Լօրան տը Մէտիչիս, չքեղն մական-
ուանեալ, Սէն-Մարի շրջականերն գըտ-
նուած իւր պարտեղներուն մէջ հնութիւն-

ներ, արձաններ, կիսարձաններ, քան-
դակներ հաւաքած էր . տեսակ մի ճեմա-
րան կազմել կ'ուզէր, ոյր տեսչութիւնն
յանձնած էր ծերունին Պարթօլայօ Տօ-
նաթէլլօի : Շատ քիչ քանդակագործներ
պատասխանած էին իւր կոչման . Լօրան
Կիրլանտաճօի դիմեց, և աղաչեց նմա,
իւր աշխատներու մէջէն ամենէն աւելի
յաջողակներն ընտրէ : Միքայէլ - Անճէլօ
ընտրուեցաւ Սէն-Մարի պարտիզներուն
մէջ աշխատելու համար :

Միքայէլ - Անճէլօյի, քանդակագործու-
թեան առաջին գործն եղաւ հին մար-
մարիոնէ Փաւոնայի ընդօրինակութիւնն մի
դիմակի վերայ, ոյր քիթն և բերանն
վերստիւ շինելու ստիպուեցաւ, որովհե-
տեւ կոտրած էին : Գլուխն բոլորովին վե-
րակազմեց, մտացածին ձեւ մի տուաւ
նմա . նորա բերանն բացաւ, լեզուն և
ակռայները ցցուց և որովհետեւ Լօրան
դիտել տուաւ թէ՛ ծեր մարդիկ շատ քիչ
անգամ իւրեանց բոլոր ակռայներն կ'ու-
նենան, երկու հատն կոտրեց և մինչեւ
իսկ նոցա վնդին մէջ թողուցած պարապն
նմանցուց :

Լօրան տը Մէտիչիս տղուն վերայ հիա-
ցաւ, որ տասն և հինգ տարեկան էր և
սոյն օրէն սկսեալ իւր պալատին մէջ ընա-
կարան մի և ամսական տուկաթ մի տը-
լաւ նմա :

Ահա այսպէս սկսաւ իւր ասպարէզն,
այն սքանչելի մարդն, ոյր անունն հոմա-
նիչ է զօրութեան և քաջասրտութեան,
այն անհուն հանձարն ոյր երախտապարտ
է արուեստն. «Յերեկ ու գիշեր» և «Մուլ-
սէս» տիպողներով անզուգական քան-
դակագործութիւններն և «Վերջին դա-
տաստանի» նման նկարներ :

Միքայէլ - Անճէլօ մենութիւնն կը սի-
րէր, ուստի մարդատեաց կը համարուէր,

բայց սխալ է այս :

Հանձարն հաստատաբանութեան և ուժգնութեան չափ հանդարտութեան պէտք ունի : Ինչպէս Վազարի ըսած է. « Միքայէլ-Անճէլօ որքան առանձին լինէր այնքան նուազ միայնակ էր : »

Բիէր Բիւժէ ծնեալ ի Մարտիրոս 1622 հոկտ. 39 ին, Միքայէլ-Անճէլօյի նման, կանխահաս տաղանդներով օժտուած էր. մեծ Թիօրէնցացիին նման յաջողութեամբ նկարչութիւնն, ճարտարապետութիւնն և քանդակագործութիւնն կը մշակէր, սորա նման աշխատութեան և ուսման համար զարմանալի յամառութիւն մի ունէր, վերջապէս սորա նման սրտի ազնուութեան և անկասկածեան այն վեհ զգացումներն ունէր, որք մեծ բնաւորութիւններն կը կազմեն :

Դեռ մանուկ հասակին մէջ երկար ժամեր Միջերկրականի ափանց վերայ կ'անցնէր, իւր ծննդավայրն Մարտիրոս մօտ, կամ մարգագետնոց մէջ, ջանալով հողին վերայ կերպարանել այն առարկաներու պատկերներն որք իւր երեւակայութիւնն յապուշ կը կրթէին :

Իւր հօր մահուանէն յետոյ, քանդակագործի մի քով աշխերտութեան մտաւ, և երեք ամսուան մէջ գերազանցեց զայն իւր զարմանալի ճարտարութեամբն : Այնուհետեւ, փափաք մի միայն ունեցաւ, այն է գեղարուեստից մայրաքաղաքն՝ Հռոմ տեսնել, ուր եկաւ տասն և ութն տարեկան : Թիօրէնցա հասնելով, պանդոկի մի մէջ սենեակ մի խնդրեց և քաղաքին բոլոր քանդակագործ վարպետներուն քով գործ փնտռեց, որք մերժեցին գործածել զայն, որովհետեւ օտարական էր : Իւր վիճակն անտանելի կը լինէր. ոչ միայն ստակ չունէր, այլ և իւր սպասներ և գործիներ պանդոկին մէջ իւր ծախքին կը պատասխանէին : Բարեբաղ-

դաբար նախախնամութիւնն ծեր վաճառականի մի կերպարանքին ներքեւ երեւցաւ նմա, որ փայտեայ զարդեր կը յօրինէր և որոյ պատմեց իւր կեանքն : Մարդուկն յուզուեցաւ և իւր բարեկամներէն վարպետի մի քով տարաւ, որ անտի աղատելու համար, եօթ կամ ութ ըթամատ երկայնութիւն և երեք մատ լայնութիւն ունեցող տախտակ մի տուաւ նմա զարդարելու համար : Բիւժէ այնքան լաւ կատարեց այս գործն և այնքան կատարեալ կերպիւ աթոռներ շինեց որ, իւր վարպետն քովն առաւ և իւր սեղանն ընդունեց զինք, ինչ որ այն թուականին խտլացի մի կողմէն ամենամեծ պատիւ մի ըսել էր : Յետոյ երիտասարդին բազմիցս յայտնած փափաքին վերայ, Հռոմ զըրկեց զայն. Բիէր տը Քօրթօնի յայճնարարեց և քանդակագործն ժամանակ մի նշկարիչ եղաւ :

1643 ին Թրանսա վերադարձաւ, Թուրքի մէջ պատերազմիկ նաւերու համար խելք քանդակեց և վերստին իտալիա ուղեւորեցաւ, ուր երեք տարի մնաց : Թարգմ.

Կ. ԳԱՐԱԿԻԼԵԱՆ
Շարունակելի

ԼՈՒԾՈՒՄԸ ԹԻԻ 4 ՀԱՆԼՈՒԿԻ

Տ ա ն ց ի Կ
Չ է Ր Ի Կ Ո
Մ ա ն ն ո ի
Վ ե Ր ո ն Ս
Պ ա Ղ տ ա Տ
Պ Ր ա հ մ Ս բ ու տ Ր ա
Լ ի բ ա ն ա ն
Ք ո Ր տ ո վ ա
Ի զ ա պ է Լ ա
Վ ա տ ի Կ ա ն
Ի ա աւ ա տ ի
Ր ի ա ու իւք

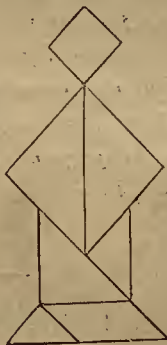
Զօր լուծեց Աղն. Պ. ՀՐԱՆՏ Ս. ԽԱՆՃԵԱՆ.

ԼՈՒԾՈՒՄՆ ԶԻՆԱԿԱՆ ՀԱՆՆԵԼՈՒԿ

Թէ վերի ծաղկամանին
և թէ Զինական հանե-
լուկին լուծումն յղած
է մեզ Պ. Ս. Ազնաուր-
եան :

ՀԱՆՆԵԼՈՒԿ Ը

Թուշուն մի եմ թեաւոր
Շատ հին ու խիտ տարեոր
Խնձի նման ուրիշ ո՞վ կայ ,
Որ ամեն բան լաւ գիտնայ :
Ես մէկ անգամ առի շունչ ,
Աչք չունիմ և մերթ եմ մոռնջ .
Կը թռչիմ ուր որ ուզես ,
Կը խօսիմ թէ հարցանես ,
Դիտեմ Աբաթն ու Եւան ,
Յետուն , Դաւիթն ու Յովնան .
Ազդ մը ինձմով է ուրախ ,

Բայց միշտ կ'ընեն ախ ու վախ .
Վասն զի չեն հասկանար
Խօսքերը անմտաբար :
Իրաւ ինձմով երջանիկ
Էին երբեմն շատ մարդիկ ,
Բայց անկատար թեւերս՝
Որ հիմայ ալ թերեւ՝
Ձը կրցան մինչեւ ետքը
Յոյց տալ երկնից սուրբ հետքը .
Փոքր թռչուն մի հըզօր՝
Որ զայն մարդիկ կոչեն նոր .
Երբ միացաւ ինձի հետ ,
Երկնից ցուցուց արահետ :
Մեր ետեւէն ով որ գայ
Սնշուշտ անմահ կը մնայ .
Հասկըցիւր որ ո՞վ եմ ես ,
Ու գուրս մ'իլլեր ըսածէս .
Գիտե՞ս գլխով իմ ոտքիս
Սմե՞ս օր կը խոնարհիս ,
Ձին կը օրեւս կը յարգես ,
Բայց ի՞նչ կուգայ իմ ձեռքէս .
Վարձքդ Աստուած պիտի տայ
Թէ զիս սըրտիդ մէջ դնայ :

Ս. Ա. ԽԱՆՃԵԱՆ

Սոյն հանելուկը առաջին անգամ լու-
ծողին գիրք մը նուեր պիտի տրուի :